





«Հանգստութիւնը վերականգնվելուց յետոյ ընդհանուր կարծիքն այն էր, թէ կոխը չէր կտրուի, ի հարկէ, վերջնաւ այն կէտի վրա, որտեղ նա գտնուում էր: Հայերն ու թուրքերը երկուսն էլ պատրաստութիւն էին տեսնուի նոր կուրի: Գլխաւ ըստ ժամանակի երկուսն առանձին, հայոց և թուրքաց ժամանակ: Երեւանի և Նախիջևանի անկախութիւններն ևս աւելի աստուկացրին լարված դրութիւնը և մի նոր յուզումներ մերձաւորութիւնն այնքան հաւանական էր երևում, որ օգոստոսի 31 (ն. տ.) մի շաբաթի պատմաւարութիւնը գնաց գնեւաբար մտադէմքի մօտ խնդրելու, որ անմիջական միջոցներ ձեռք առնէ: Գիտեալով այնքան ապահով էր կացութեան մասին, որ նա պատասխանեց պատգամաւորներին, թէ բոլոր միջոցները ձեռք են առնված և թէ նրանք պէտք է հանգստանան իրանց շրջերը: Այնքան քիչ էր նա տեղեկի իրերի դրութեան, որ նա հեռակեանք օրը Բագուից դուրս դրկեց 2 բաւաւիտ, այդ կերպով նուազեցնելով գինուորական այժմ, որ առանց այն էլ բաւականապէս չէր:

Պատրաստութիւնները՝ յամենայն դէպս, երկու կողմից էլ հոսանքով առաջ էին տարվում: Դիւրեւոր որոշված էին և զինված հայեր ու թուրքեր պատրաստ էին ընկնի այդ դիւրեւոր առաջին նշանին: Բայց չէ կարելի ասել թէ հայերը մտածում էին նախադրական լինել թուրքերի վրա, մասամբ որովհետեւ այդ բանը ոչ նրանց քաւաւորութեան մէջ կայ և ոչ էլ նրանց շահն այդ է պահանջում, մասամբ էլ որովհետեւ Բագուի շրջապատում է 42 թուրքական գիւղերով, որոնք թուրքերին թափական մեծ առուելութիւն են տալիս 1 առ 5 համեմատութեամբ: Այն բոլորովին պատահական պարագայն, որ գործադուր անողները, որոնք, բոլորը, ամենին հայեր էլ չեն, մի քանի գնդակ արձակելիս տրամվայի վրա, եղաւ այն կայծը, որ պատճառ դարձաւ ընկնելուն: Թէ հայերը և թէ թուրքերը, հենց որ գնդակահարութիւնը լսեցին, անմիջապէս եղբայրներին թէ «սկսվի է» և իսկոյն կանխապէս որոշված գիւղերը գրաւելով սկսեցին գնդակ արձակել իրանց նկատմամբ թշուարիներ վրա: Ենթադրեալ, որ այս անգամ հայերը լաւ պատրաստված էին յարձակման դէմ դնելու, զինված և կազմակերպված, և մի և նոյն ժամանակ դորքն էլ անմիջապէս եռանդուն կերպով միջամտեց, կոտորածը քաղաքում փետրվարի հետ համեմատաբար շատ փոքր էր: Այն ժամանակ մինչև իսկ 500 հոգուց բաղկացած թուրքական խմբեր կարելի էր տեսնել, իսկ հիւսիսայ կուրը մղվում էր փոքր խմբերով և առանձին անհատներով մէջ: Բոլորովին անկասկածելի էր, ասում են ինձ, որ մէկ կամ միւս կողմը սկսէր կուր. երկու կողմն էլ այնպիսի գործութեան մէջ էին, որ ամենափոքր արկածը վարձով էր մեծ պայթիւն առաջ երեւել:

«Նախադրանքում հայերի պաշտպանողական դրութիւնը ևս աւելի ակնյայտի էր երևում: Այնտեղ նրանք թափ կողմից ձնշված են թուրքերից և եթէ չը կարողանային հաւաքելով զանազան շէնքերում, ամառանոց Մանթաշեանի Չարբառով և հրացաններով չը պաշտպանվէին թուրքերից, ոչ մի հայ կենդանի չէր մնայ:

«Ինձ հաւատացնում են, շարունակում է անգլիական թղթակիցը, որ սօցիալիստ յեղափոխական խմբի մէջ, որի օրակառնականութիւնը մեծ, մեծ մասը ուսանող և ոչ թէ հայեր և այն տիրող համոզմունքը, որ եթէ հայ բանւորներին դուրս անեն, իբր թէ գործադուրները կը դադարեն բոլորովին, սխալ է: Արձակված հայ բանւորներին տեղը թուրքերը չեն կարող գրաւել, որով թուրքերի ընդհանուր զարգացման մակերևոյթը ստիպում է նրանց գլխաւորաբար հասարակ գործերով զբաղվել, երբ առանձին ճարտարութիւն չէ պահանջվում: Հայերի տեղը կարող կը լինէին ընկնի միայն ուսանողներ, որոնք, բնականաբար, կատարելապէս կը ծանոթանային բանւորական շարժման բոլոր մանրամասնութիւններին հետ: Թէ գործադուրները բացառապէս հայերին վերագրելը ամենին ճշմարիտ չէ, այդ նրանց էլ կարելի է տեսնել, որ վերջին գործադուրի ժամանակ հայերը մի պրոկլամացիա բաց թողին, բողոքելով դրա դէմ և յայտարարելով, որ իրանք չեն կարող մասնակցել»:

Հայերն այժմ ցանկանում են, որ Բագուի շուրջը բնակվող թուրք գիւղացիք, որոնք իբր քաղաքական են (freebooters), չունենալով ոչ մի կանոնաւոր զբաղմունք, հեռացվեն իրանց գիւղերից կառավարութեան միջոցով, քանի որ նրանց ներկայութիւնը մի մշտական սպառնալիք է արդենաբերութեան համար:

Այժմեան անկարգութիւնները մասամբ նոյն իսկ օրտաբեր են համարվում այն տեսակէտով, որ կառավարութիւնը վերջապէս կը ստիպվի ուշադրութիւն դարձնել այն չարքի վրա, որը նախադրեալները որոշում տանում են պարզապէս այն պատճառով, որ նրանք ստիպել են և այդ չարքի վերացնելը կապված էր մեծ դժուարութիւնների հետ:

Խորհրդի (СОВЕТЪ СЪЕЗДА) որոշումը՝ յետագիւր առժամանակ աշխատանքի վերսկսումը, հիմնված է եղել ոչ միայն այն հանգամանքի վրա, որ բանւոր չէր կարելի գտնել և ոչ մի ապահովութիւն չը կար կեսել, այլ և այն պատճառով, որ վերջապէս նախադրեալները արդենաբերութեան հարցը մի անգամ ընդ միշտ լուծվի և կոտորածի կրկնվելը հնարաւոր չը լինի: Ոչ-հայ ֆիւմսերի մէջ այդ բանը մինչև մի աստիճան դժուարութիւն է յարուցել. դա ընտանեայն է, բայց ոչ արգարացի: Այդ դժուարութիւնը առաջացել է նախ այն սխալ հասկացողութիւնից, թէ արդենաբերութեան վրա հասած վերջին անկարգութիւնների պատճառը իբր թէ հայերն են, որ ձեռք չէ, որովհետեւ իսկական պատճառներն են՝ թուրքերի աւարաւորութեան հակամիտքը, Պլեյկէի ժամանակվայ կառավարութեան անիրաւ քաղաքականութիւնը, այդ քաղաքականութիւնը դեռ բոլորովին չէ թողնվել—և բանւորական, յեղափոխական շարժման բովանդակ Ռուսաստանում տարածվել: Դժուարութեան երկրորդ պատճառն է անաւարական նախանքը, որովհետեւ հայերը ուժգին արցողութիւն են, որոնք չեն ընկճվի եկեղեցիներից:

Այնուհետեւ թղթակիցը պատմում է Փոխաւորայի միջնորդութեամբ եղած հաշտութեան փորձերը և իր նամակը վերջացնում է այսպէս. «Հայերը, բնականաբար, չեն ցանկանում այնպիսի մի հաշտութիւն, որ իբր քաղաքականութիւն չէ, այլ պարզապէս թշնամութեան ժամանակաւոր կարճ դադարումը. նրանք ուզում են, որ հարցը վերջնականապէս կարգադրվի և նրանք անկեղծօրէն ցանկանում են, որ ամբողջ հարցը ենթարկվի ուսումնական դաստանդին, և ուսումնական գործի վրա մտի են տալիս, իբրեւ միակ ոյժը, որ ներկայ պատգամներում կարող է կարգը հաստատել Բագուի և շրջակայքում»:

Թէ որքան սխալ լուրեր են տարածվում Բագուի դէպքերի մասին նոյն իսկ օտար «աւանտաններ» միջոցով, ցոյց է տալիս հետևեալ դէպքը:

Անգլիական Ռէյտերի գործակալը Պետերբուրգից հեռագրում է անգլիական թերթերին, որ ինքը տեսակցել է Edward Mac Callum ի հետ, որ Բօրն ընկերութեան ինժեներն է եղել Բագու և մինչև է այն 4 անգլիացիներից, որոնք աղապարկ են պ. Ուրբաթի միջնորդութեան շնորհիւ: Այս անգլիացին, որ իրան «աւանտան» է անուանում, պատմում է թէ Բագուի անկարգութիւնները սկսվին սեպտեմբերի 2 ին (ն. տ.) երբ հայերը սպանեցին 300 թուրքեր: Բաւախանում օրերով փակված Mac Callumը համարձակվում է այդպիսի սուտ պնդումներ անել, որը նախ Ռէյտերի է հաղորդում և ապա նրանից առնելով ֆրանս. Հալաս և այլ հեռադրական գործակալութիւններ տարածում են Եւրօպայի ամեն կողմ: Թէ որքան ճշմարտախօս է պ. Mac Callum այդ երևումն է նրանից, որ նախ տեսնով պ. Ուրբաթը Բագուից մինչև Բաւախանի 2 կապակի հետ ձեռնարկել և դա ձեռով 24 ժամվայ ճանապարհ է եղել...

Ս.

Տեղեկութիւններ ԳԱՆԱԹԻՑ

Գ անձակ, Հոկտեմբերի 9-ին թուրքերը յետ քաշվեցին: Դարաշինարը (Աղլըղալա) ազատվեց թուրք հրոսակախմբերի յարձակումներից, որ սպառնում էր սրանից ընդամենը մի քանի օր առաջ, վայրկեանից վարկեան... Ամեն տեղ այժմ ասում են, որ խաղաղ է Դարաշինարի շուրջը: Թուրքերը յետ են քաշվել, էլ ոչինչ չը կայ և այն և այլ... Օ՛, երանելի բան. խաղաղութեան ձայն ենք լսում...

Բայց մի փորձ անենք և Դարաշինարից մի երկու վերստ հեռանալու դէպքի 25-րդ, կամ մի ուրիշ տեղ, տեսնենք ինչպէս մեր դէմ դուրս կը գան և ինչպէս մի կը ծուռանան: Ամբողջ Սարովը աշուն տեսնել նման դողում է, ամեն վայրկեան սպասելով յարձակման: Նրանց չալթուկը դեռ չէ հնձվել, նրանց բաժնակը ոչնչանում է, սակայն ըստ չին անում դաշտ դուրս գալ, իրանց «ընդուն» ժողովել: Ի՞նչու: Բայց չէ՞ որ ասում են,

խաղաղվել է: Բայց չէ՞ որ դաւառապետ պ. Ռէյտերը պնդում է, որ ոչինչ չը կայ, և այդ պատճառով գնում է հայ գիւղերին սաստուով, որ զինված մարդկանց «հիւր» չընդունեն և կալանաւորում մի քանի գիւղացիների, որովհետեւ, ըստ իր կարծիքի, նրանք առաջուց զինված մարդկանց «հիւր» են ընդունել, որոնցից (կալանաւորներից) և բերքը, այսօր 10 օր է, որ Գանձակում բանտարկված են, իսկ թուրքերից ոչ մէկը, որովհետեւ նրանք ոչ միայն զինված «հիւրեր» են ընդունում, այլ իրանք զինված հայերին թալանում, կոտորում ու մորթում են... Հիւսիսի բան...

Երեկ ասում են խաղաղ է, որովհետեւ թուրք հրոսակախմբերը, անցած անգամի նման, խոշոր թիւ չեն կազմում, նրանց թիւը, երեկ, հազարների չէ հասնում, այլ մի քանի խմբակներ, բաղկացած 40-50 աւաղակներից, որոնց ձեռքից ոչ մի պատահած հայ կենդանի չէ ազատվում «ընդուն» դը վոլան... Դէպքերը մէկը միւսի յետևից:

Անցեալ օրը Վերին-շէն գիւղացու են սպանել, ջախջախելով անգլիացի թշուառի գլուխը, որը գնացած է եղել Գօրսընլու թուրք գիւղը... Այսօր հրոսակախմբերը աչքաթող են արել ամառանակ Դարաշինարը, թալանել, Գիւլիստանը, որի գոյութիւնը, կարծես, մի սուր փուլ լինի ծակիլիս թուրք խուճանի կոյր աչքերը... Նրանք Խաչէնի կողմերն են արշաւել... Սօլիանիլի թափ կոչված գիւղը սահման է հայերի և թուրքերի համար: Թէ ինչպէս են կատարվում թափից ներքեւ, միմիայն Աստուծոն է յայտնի... Ողձալի է գիւղացիների գործութիւնը: Մինչև այժմ դեռ մնում են աղբիւրներ քաղիլու (չնչին քաղաքութեամբ). վար ու ցանքը նմանապէս ճշմարիտ է, մի քանի տեղ սկսել են վարել, բայց ընդհանրապէս մեծ մասը մնում է: Եթէ այսպէս շարունակվի, ապա դաշտում սովը անխուսափելի է: Այսօր այնպիսի գիւղացի կայ, որ դեռ թուրքերի մէջ մայիսից խուրձեր ունի թափելու, որից այսօր դրականապէս ձեռները թափ է տուել... Վաղը միւս օրը կըսկսեն հարկերը ժողովել, աւանցիկ կատարուելու գիւղացիների մեծ մասերը... Դէպքի դէպք գիւղացին, ում իր դատարկ ձեռքը մեկն է, ով է նրա վերքին ու ցաւին դարձան անողը... Ոչ ոք...

Ապ ի՞նչ անէ գիւղացին...

Ա. Յովսէփեանց

ՋՈՒԼՅԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍԵ

Երեքշաբթի, հոկտեմբերի 11-ին, տեղի ունեցաւ Վոլոյսկոյեան արհեստի տարածման համար ընտրված յանձնաժողովի նիստը իր ամբողջ կազմով:

Յանձնաժողովը իր առաջ դրած խնդիրը բաժանեց երկու մասի, այն է, մի կողմից իրագործել այն, ինչ որ անհրաժեշտ է անմիջական մի օգնութիւն հասցնելու աղէտից մնացածներին, իսկ միւս կողմից հիմնովին ընկնի և ուսումնասիրել այն բոլորը, ինչ որ կտրուի է արհեստի կանոնաւոր և հաստատ զարգացման համար:

Սորհրդակցութեան նիւթ եղաւ այն հարցը թէ արդե՞ք Վոլոյսկոյեան արհեստը սկսել թիֆլիսում և գործ տալ այն կարօտեալ կանանց, որոնք Նախիջևանից, Շուշուց, Բագուից փախել եկել են թիֆլիս, թէ անմիջապէս բանալ արհեստանոցը աղէտի տեղում, օրինակ Նախիջևանում: Որոշվեց իրագործել երկու առաջարկութիւնն էլ միայն հերթի մէջ դնելով հետեւեալ տարաբերութիւնը: Արհեստանոցը անմիջապէս բանալ թիֆլիսում, իսկ մի քանի շաբաթից յետոյ դաւառում: Թիֆլիսում նախապէս բանալու շարժանքին այն է, որ գործի սկզբնական կազմակերպութիւնը տեղի ունենայ մասնագէտների և հմուտ մարդկանց հսկողութեան տակ և յետոյ, իբրեւ լաւ ուսումնասիրված մի գործ, մի քանի շաբաթից յետոյ իրականացվի դաւառում:

Գործը անյապաղ սկսելու հպատակով որոշվեց հետագիւր ուղարկել Գանձակի գաւառի թալիզ գիւղը փոխադրելու թիֆլիս տեղին Օհանեանի գործընկերները և պատուիրելու նոյնատեսակները թիֆլիսում, որպէս զի կարելի լինի գործընկերներ թիւր հասցնել կամաց-կամաց մինչև տասնի:

Արհեստանոցի համար բնակարան կը հայթափվի կամ հայ զղրոցական շինութիւններից մէկում, կամ մասնաւոր տներում: Օրինակ, յանձնաժողովը շատ նպատակաւորաբար էր գտնում, որ արհեստանոցի համար տեղ յատկացնէին Անանեան կամ Գալիանեան զըպ-

րոցները, որոնք և կարող էին դարձնել նրան ապագայում և մի մշտական բաժին դարձնել մէջ: Մինչև մշտական բնակարան գտնելը պ. Ղաւարեան առաջարկեց իր տան սենյակները մէջը: Նոյնպիսի առաջարկութիւն արեց և Ռ. Մարտիրոսեան:

Գործի սկզբնաւորութեան համար որոշվեց զննել 1 պոլո բամբակի մասնաւոր և 3 պոլո բուրդ: Ներկելու հոգը իր վրա վերցրեց Յ. Փիլախան: Տիկին Օ. Ալեքեան խոստացաւ պատրաստել հարկաւոր նկարները:

Արհեստանոցի վրա լինելիք ծախքերի համար որոշվեց աչքի առաջ ունենալ առ այժմ 400 ռուբլու մի գումար:

Երբ յանձնաժողովը վերջացրեց ժամանակաւոր արհեստանոցի անմիջական գործնական իրականացման խնդիրը, անցաւ երկրորդ խնդրին և ծրագրեց այն զլիսաւոր հիմունքները, որոնցով պէտք է զեկավարվի Վոլոյսկոյեան արհեստի տեխնիկական և մանկավարժական ուսումնասիրութիւնը, իսկ մասնաւորապէս ընտելութիւնը յետագիւր յաջորդ նիստին, որ տեղի կունենայ հետեւեալ երեքշաբթի օր, հոկտեմբերի 18 ին:

Ա Ն Հ Բ Ա Յ Շ Տ Է

Չենք կարող սրտի անուն բերկրութեամբ չարձանալի, երբ հաստատ աղբիւրներից վերջնականապէս տեղեկացել ենք, որ այս տարի Միւրիս իր շրջակայ գիւղերով (Կարձահան, Շիբլանիձոր, Կուրիս և այլն) առատ բերք են տուել: Թէև այս առատութիւնը, պէտք է ասել, սահմանափակվում է միայն այդ շրջանով, մինչդեռ Ներսիս և Գանձակի նահանգների շատ մասերում յայտարարված է անբերայնություն, շնորհիւ բնութեան պատահարների և զլիսաւորապէս հայ-թուրքական ընդհարումների, սակայն այդ երեք, եթէ կը ներկի մեզ ասել, չէ նուազեցնում մեր ուրախութեան չափը:

Եւ գիտէ՞ք ինչու. որովհետեւ այդ շրջանը իր տասնամիայ անբերութեան պատմութիւնն ունի: Մի տարի մորենիս է փչացել, երկրորդ տարին՝ կարկուտը, երրորդը՝ երաշտը, չորրորդը դարձեալ մորենիս և այդպէս յաջորդաբար: Եւ այդ ժամանակամիջոցում ինչ նեղութիւններ չը բաշխե խնդ գիւղացին, ինչ ծայրայեղ չբաւարութեան և որպիսի անտեսելի տոկոսներով պարտք առելու անհրաժեշտութեանը չը հասաւ իր անմիջապէս, անձաւոր գոյութիւնը քաղ տալու, մինչև տեսնէ, թէ Աստուած «բնէ կողորմի»:

Վերջապէս Աստուած ողորմել է և, ինչպէս վերջ յիշեցինք՝ առատութիւն է ամեն բանի, մասնաւոր գործնի: Օգտվելով հանգամանքից, անհրաժեշտ ենք համարում շուրջից մի կարեւորագոյն խնդիր, որի բարի հետեւները այսօր վայելում են շատ գիւղական հասարակութիւններ:

Մեզ շատ է պատահել լսել այս կամ այն գիւղական հասարակութիւնից, որ իրանց անմիջապէս տեսնելու և առաւել անփութութեան շնորհիւ չեն կարողանում հիմնել հասարակական ցորենի շտեմարաններ, որպէս զի անբերել տարիներում օգտվեն այդ շտեմարանների և զրկանքների:

Ինչպէս ցոյց է տալիս հասարակութեան արամարանութիւնը, այդ պահանջը կարելի է հասունացած համարել գիւղացիների համար: Սակայն, եթէ այդ միտքը չէ իրականացել մինչև այսօր, միմիայն այն պատճառով է, որ բացակայ են զեկավարող և, եթէ կարելի է այսպէս ասել, առաջ ընկնող անհատներ: Ուստի, հաւատացած լինելով, որ այսպիսի ժամանակներում և այսպիսի հանգամանքներում գիւղերում գտնվող բանիմաց, հասարակութեան շահերը հսկողացող անհատները ձեռքերը ծալած չեն նստի, մեր խօսքը ուղղում ենք գիւղական հասարակութիւններին, որ թողնեն այդ—շատ չարքերի ու աղէտների պատճառ լինող—«անմիջապէս» խօսքը, ձեռք մեկնեն բանիմաց մարդկանց ու հնարաւորութիւն տան ձեռնարկել շտեմարանների իրականացման խնդրին:

Այդ շատ կարեւոր է և անհրաժեշտ, մասնաւորապէս այժմ, երբ ոչ մի կերպ չէ կարելի երաշխաւորել, որ բարի օրերը, բացի բնութեան ստակալի արհաւիրքներից, չեն բերի իրանց հետ նաև արհեստանոցի արհաւիրքները...

Այդ կողմերում հայ թուրքական ընդհարումների մասին կարող ենք ասել, որ՝ բացի մի քանի դէպքերից, որոնք ժամանակին գրվել են լրագիրներում, լուրջ բարդութիւններ չեն առաջացել: Բայց մի բան, որ շատ ցաւ է

պատճառով, այն է՝ որ հայրենիք վերադարձող հայերը, մեծ մասամբ թուրքերի մատնությանը ենթարկվում են խուզարկության Ուլուխանլու և Նախընթաց կայսրաններում: Այն ինչ, ինչպես հաւատացնում են ակադեմիկոսները, այդ բանից (խուզարկությունից) թուրքերը ֆեյդալ են միանգամայն ազատ, որը հնարավորություն է տալիս մեծ քանակությամբ զենք ներմուծել իրանց ցանկացած տեղերը...

Գուրգեն Աղայանից

Բ ա գ ու լ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Հոկտեմբերի 7-ին

Ֆեյդալի պայմանները քաղի գնում՝ աւելի վատթարանում են, անողոր իրականությունը ստեղծել է մեղ համար մի տեսակ սպառողական դրույթին, որից ազատվել անկարող ենք: Միայն թուրքը՝ աւելի քան երեք թուեւորված, շրջապատված է մի տեսակ հիւանդոտ բացիլներով և մենք դարձեալ չենք կրնալ:

Մեր տիրահոյակ պոլիտիկաները շարունակում են տեղի դատարանները իրանց հիւանդոտ քաղաքականութիւնը եթէ ոչ ամբողջ փոփոխւել, գոնէ Բագուէն անաւոր հայերի տեսնել. այն է նրանց նշանաբանը... Երէկ մի ծանօթ թուրք Բալխանու կայսրանում բացարձակ խոտովանեց, որ հայերը թող չը մըտածեն Բալխանին տեսնելու, եթէ չեն ուզում մեռնել... Իսկ մի օֆիցէր, թէ՛—հայերի անպէ՛ն ֆեյդալ թուրքերի մէջ կը ստիպէ նրանց տեղափոխվել այստեղից:

Սուրա էլ չէ...

Այսօր դարձեալ շրջապատել են մի ամբողջ հայկական թաղ 4-րդ Կանադայի անկայեա փողոցի վրա գտնվող Բաբայի, Ամիրջանովի, Ալիմխանովի և Վարաբեի (սուր, միջին բնակիչները հայեր են) խուզարկում են: Այդտեղ ամբողջ պոլիտիկական գաղութը, սկսած թուրք ետառուից մինչև ամենաառաջին օֆիցէրը և աստիճանը... Կտուրէրի վրա, դռները մօտ, մինչև իսկ ձողերի զլիւնց շարժվել կարող են... Մի կին քաջութիւն ունեցաւ անցնել նրանց մօտով, և անհրաժեշտները մի քանի կոթեր առկղծեցին զէպի նա:

Անհաճախ մտածում ես, երեւի երազի մէջ Աստուածները մասնեցին ոստիկանութեան ձեռքը հայկական այս թաղը... Ապա ինչո՞ւ մոռացութեան են տալիս թրքական «չայ-չիլանաները», որտեղ մի անտրգ կոչուածով նրանց «զօչենք» են ապրում... Երբ մենք էլ մեր թուրք հարեանների պէս մատնութեամբ դրազվէինք, ի՞նչ չէին մեղադրել: Ուլուխանլու կայսրանից դուրս են, որ ամբողջ թուրք գիւղը՝ խափի առաջնորդութեամբ թափվում է Բագուից գնացող կարճաւանցի հայ ծանապարհորդների վրա, խուզարկում, ամեն ինչ ձեռքնեցնելով անուշ, և բաց թողնում:

Հասարակութիւնը տեղային դրութեան մէջ է. բաւական է ստել, թէ խուզարկում են, և անհաճախ, ապուշ կտրած դէմքեր, որոնք անուշ մի ցցվում հարցական եղանակով.

—Ո՛րք գնալ...

—Խելով ինքնապաշտպանութեան վերջին պէնքը աւազակների մէջ, խորը, մանաւանդ ներկայ քաղաքում. եթէ ոչ միշտ, գոնէ յաճախ մարդասպանի դեր է կատարում:

Եւ իրաւ:

Միթէ դա մարդասպանութիւն չէ...

Ա. Զանեանց

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷԿՍԱՆԴՐՈՎՈՒՑ

Հոկտեմբերի 10-ին

Ամսիկ 8-ին տեղական յաջորդարանի դահլիճում կայացաւ ընդհանուր ուսուցչական ժողովը ընկելու Թիֆլիսի ուսուցչական համաժողովի որոշագործը գաւառական ուսուցիչներին միութեան խնդրի մասին:

Ուսուցչական այդ համադրումը, որը իր ակզնաւորութեամբ կազմում է, իսկապէս, մի ֆրակցիա Վեհափառ Կաթողիկոսի հաստատած կենսաբանական յանձնաժողովի նկատմամբ և չը գիտեմ ինչու այժմ կ'ըլ է անուշ զաւառական բոլոր ուսուցիչներին միասնաբար Թիֆլիսում ինքնապաշտպանողական մարմին հիմնելու իր նախաձեռնութեանը. «հայ ուսուցչական միացեալ ընկերութիւն» անունով:

Համաժողովի կազմած նախագիծը, որ չեղկացնում է առ այժմ մի կմախք և ամփոփվելու է վերջնականապէս տեղական լրացումներով, գաւառական ուսուցիչներին աջակցութեամբ, բաղկացած է հետեւեալ հինգ էական կէտերից. 1) հայ ուսուցչական միացեալ ընկերութեան սկզբունքը, 2) բարոյական և նիւթական օգնութիւն ամեն տեղ, 3) ունենալ կենսաբանական և տեղական գանձարաններ, 4) հիմնել մի միջնորդ ատեան (բիւրօ), 5) դասազնեքը նորմալ գիւղական ուսուցչի համար անուշադր՝ 30 ր.: իսկ քաղաքի՝ 40 ր.:

Սրանցից առաջին և երկրորդ կէտերը, որոնք շօշուփում են հայ ուսուցչական միացեալ ընկերութեան սկզբունքը և նրա նիւթական, մտաւոր ու բարոյական օգնութիւնը և որոնք ընդունվեցին ներկայ ժողովի կողմից ընդհանուր հաւանութեամբ, համակրութեան արժանի են այն պատճառով, որ նրանք, իբրև նախափորձեր, գալիս են ինքնապաշտպանողական միջոցներով ապահովելու իր թափաւ ուսուցչի անպաշտպան դրութիւնը, դասակարգային պատիւը, նրա բարոյական մտաւոր գրութիւնը, փորձական դասերի, մանկավարժական դասընթացների և այլն օգնութեամբ: Ուստի այժմ, երբ այդ ողջունելի ձեռնարկութիւնը դեռ ևս կազմակերպական վիճակի մէջ է, հարկաւոր է լրջօրէն մտածել նրա յետագայ կեանքի ընթացքը նախորդելու մասին: Այս տեսակէտից ուսուցչական համաժողովը թէ՛ և որոշել է կազմակերպել կենսաբանական և գաւառական գանձարաններ համապատասխան վերահսկող մարմիններով, որոնց կեանքը աղբիւրներ լինելու են կտակներ, միանուշ նուիրաբերութիւններ, ներկայացուցիչներ, հեղինակների գրչի արդիւնաբերութեան մի մասը, անգամավճարներ 1—6 ր. տարեկան և այլն, բայց թէ ինչպէս պէտք է հասկանալ այս բոլորը մեր իրականութեան լեզուով—այդ դեռ մտքին է մեղ համար:

Ինչ վերաբերում է նախագիծ 4-րդ կէտին՝ բիւրօ հիմնելու մարին, ժողովը որոշեց վերջինիս առաւ կարեւորն աւելի իրաւական բնաւորութիւն՝ արգելելու նորմայից (20—40 ր.) պահանջաւորվող ուսուցիչներին պարագելու և չը մատակարարելու ուսուցչինքնայն և չը բարձրութիւններին, որոնք կը շահագործեն այդպիսիների աշխատանքը: Ժողովի վերջում, երկար թեր ու դէմ առաւորութիւններից յետոյ, որովհետ աւագ ուսուցչին առ միայն 12 շաբաթական դաս, ի նկատման ունենալով նրա միւս պարտականութիւններն ու պատասխանատուութիւնը:

Ս. Իսահակեան

ՆԱՄԱԿ ԱՆԱՆՅԱՆՅԱՑ

Հոկտեմբերի 9-ին

Մեր թրքաւոր գիւղերում աւագ-կուսիներն են և ֆեյդալները շրջապալ գիւղերին սկսել են վերջերս զգալի չափեր ընդունել: Խեղճ գիւղացիք բոլորն էլ համարեա երկիւղի մէջ են այդ աւագանների երևան գալուց: Ինչպէս յայտնի է, անցեալ օրերը տարել էին Մանուկ Զորայեանցի 64 անաւոր, որը յետոյ իրականութեան ձեռք տուած միջոցների շնորհիւ դառնվեց: Անցեալ շաբաթ նոյնպէս անյայտ չարագործները կրակել և այրել էին Իրեւանի գիւղի մօտ գտնված «Քիւլախ ճիւղի» անաւորում եղբ. Գուրգենիներին պատրաստի ստեփանոսից փայտերը մօտ 200 քառ. սաժէն բռնում: Այրել են նախապէս Կիսկան թուրք գիւղում քաղաքիս յայտնի կալուածատէր Ծեղուլա-բէկ Աթաբէկովի տունը մօտ 1500 ր. արժողութեամբ: Լինում են և գիւղացիների մանր-մունր գողութիւններ և խուրճերի հրդեհումներ: Սրանից մի երկուշաբթի առաջ էլ Ուսուցչի հրէաներին՝ հայր և որդին միասին սպանել և առանձին ծածուկ տեղ թաղել էին: Բայց ինչպէս լսեցինք, սպանողի կնոջ ցուցումով գտնվում են գիւղաները: Այս բոլոր գողութիւնները և սպանութիւնները մասնաւոր բնաւորութիւն ունեն:

Երէկ, ամսիկ 8-ին, ցերեկվայ ուղիղ ժամը 2-ին մեղանում զգացվեցին երկաշարժի զօրեղ ցնցումները, բայց, բարեբաղդաբար, անցան անտես ֆլաւուսներով:

Երկարատե երաշտից յետոյ այսօր երկու օր է սկսել է ըրէլքի անձրեւը: Գիւղացիները սպասում էին անձրեւի, որ հողը փափկի և կարելի լինի հողը վարել ու աշխատանքներ սկսել:

Խ. Դաւաբոսեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՈՒԻՑԱՆ

Թիֆլիս, 10 հոկտեմբերի

Թիֆլիսի Կուկիայի Ս. Աստուածածին եկեղեցու ծխականները գրկվեցին իրանց ծխական դպրոցի համար հոգաբարձուներ ընտրելու իրաւունքից:

Այդ իրաւունքից զրկողն է ներկայ երէցփոխ

ինժնէր պ. Նիկ. Գրիգորեանը: Նա ասում է, որ ինքը տարւել տարի առաջ Վեհափառ Կաթողիկոսից կօնդակ է ստացել, որով մեր դպրոցը անուանվել է Գրիգորեան և ինքն էլ նշանակվել է ցմահ խնամակալ, ուստի բացի իրանից ոչ ոք իրաւունք չունի այսօր դպրոցի գործերը մէջ խառնվելու:

Արդեօք դա օրինաւոր է. դպրոցական կանոնների հակառակ չէ՞ և չէ՞ խախտվում ժողովրդական ընտրութեան սկզբունքը:

Սրանից տասներկու տարի առաջ պ. Գրիգորեանը եկեղեցապատկան դպրոցական տան վերանորոգութեան վրա ծախսել է իր սեփական հինգ հազար րուբլի. գոնէ այսպէս է ասում կօնսիստորային ներկայացրած իր հաշիւը, և դրա համար էլ ստացել է Վեհափառ Կաթողիկոսից վերոյիշեալ կօնդակը:

Վեհափառ Հայրապետի հրամանը մենք ամենայն հնազանդութեամբ պիտի կատարենք, թող մեր դպրոցը անուանվի «Գրիգորեան», թող ինքը պ. Գրիգորեանը ցմահ մեր դպրոցի խնամակալ—հոգաբարձու լինի, սակայն մի գրկէք ծխականներին այն իրաւունքից, որ օրէնքով ստեղծ է նրանց: Ծխականները իրաւունք ունեն իրանց գաղութի համար ընտրելու երեք կամ չորս հոգաբարձու: Թողէք, որ մեր դպրոցը, բացի մշտական հոգաբարձու պ. Գրիգորեանից, ունենայ ծխականներից ընտրված երկու կամ չորս հոգաբարձու:

Վերապէս, դա միթէ արդարութիւն է. եթէ պ. Գրիգորեանը հինգ հազար ր. ծախսելով եկեղեցապատկան տան վրա, ձեռք է բերում և պատիւ և իրաւունք, ինչու ծխականները—այդ տան իսկական տէրերը, որի արժողութիւնն է 25—30 հազար րուբլի, որտեղ պիտի գտնվի դպրոցը և որի եկամուտներով պիտի նա պահպանվի,—պէտք է զրկվեն իրանց դպրոցի և տան կառավարելու իրաւունքից:

Թեմակալ առաջնորդը ծանօթանալով այս հարցի հետ, յոյս ունենք, որ մեր ծխականները իրաւունքները կը վերականգնվեն և սեր դպրոցն էլ կունենայ ծխականներից ընտրված հոգաբարձուներ, որոնց պարտականութիւնը պիտի լինի, ոչ միայն դպրոցը կառավարել, այլ և ծխական գործերի ուրիշ կարիքների մասին հոգալ:

Ս. Խաբաբեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒԻՐԵՐ

Երէկ, հոկտեմբերի 12-ին, հայ հասարակութեան գանազան խաւերի ներկայացուցիչների կողմից հետեւեալ հեռագիրն ուղարկեց Մօսկվա. «Մօսկվայի համալսարանի ընկեր Մանուկովին: Անդրկովկասի հայ ազգայնականութեան գանազան խմբերի անունով արտայայտում ենք Մօսկվայի համալսարանին մեր ամենախորին ցաւակցութիւնը իշխան Տրուբեցկոյի մահվան առիթով, Տրուբեցկոյի, այդ ազնիւ քաղաքացի—մարտիչից Ռուսաստանի վերանորոգութեան համար, որ կանգնած էր ազատամարտ շարժման առաջին շաբերում և բարձր բռնած ունէր ազատութեան և Ռուսաստանի բոլոր աղքատութիւնների համահաւասարութեան դրօշակը: Թող նրա ողբերգական մահը աւելի սերտ կերպով համախմբէ առաւ քաղաքացու ազատութեան համար բոլոր մարտնչորդներին: Իսկ իշխանութիւն Տրուբեցկոյի ուղարկվեց հետեւեալ հեռագիրը: «Անդրկովկասի հայ հասարակութեան գանազան խմբերի անունով մենք խնդրում ենք Ձերը Պաթառափայտութեան ընդունել մեր ամենախորին ցաւակցութիւնը Ձեր ամուսնու աղիւ և ողբերգական մահվան առիթով, որի յիշատակը շրջապատված է ազատութեան և հաւասարութեան իդէալներին անխնշ ծառայելու փառաւոր պատկով:»

Մեզ հաղորդում են, որ Մոզու եկեղեցու ծխական հոգաբարձուներն որոշել է ծխական տուրք սահմանել, ք. ժամեւում ծխականներին վեց դասակարգի: Ծխական տուրքը սահմանվում է զոհացումն առաւ համար հեռագրեալ այն բոլոր կարիքներին, որ ծագել են հայոց եկեղեցական-ծխական հոգաբարձութիւնների համար սահմանված նոր կանոնադրութեամբ:

Հոկտեմբերի 9-ին, առաւօտեան շատ վաղ, Անդրկովկասի երկաթուղու Աղբուրդ կայարանից մի վերստ հեռաւորութեան վրա դեռնելով թուրք լայաղաւորների վրա յարձակվել են 40 հոգի պարսկական սահմանանցիկացած առաքակներ (թուրք և բերդ): Աւագանները պահանջել են 1500 ր. մինչև առաւօտեան 8 ժամը, հակառակ դէպքում կը կոտորեն բոլորին: Եայաղաւորները չհարում են 500 րուբլի և խնդրում, որ հեռանան, բայց աւագանները շարունակում են սպանալ: Մի քանի հոգի իմաց են տալիս կայարանի գլխաւորին, որն իսկոյն հեռագրով զօրք է պահանջում: Արտաքարգ գնալով գալիս է 120 կողակ: Աւագանները փախչում են, իսկ

զօրքն սկսում է ընկնել նրանց հտերից: Ընդհարման մէջ սպանվում է մի կողակ: Աւագաններն ամբանում են մօտակայ մեծ սարի վրա և մինչև որ նոր զօրք չէ գալիս, նրանք փախչում հեռանում են այդ կողմերից:

Մենք արդէն հաղորդել էինք, որ անցեալ սեպտեմբեր ամսին Բագուի վաճառականները և արհեստավորները խնդիր էին ներկայացրել Փոխարքային թոյլտուութիւն ստանալու, որ իրանց մուրհակները բոլորի չը տրվեն պայմանաժամերը լրանալուց յետոյ էլ 6 ամիս ժամանակով, այսինքն իրանց վճարումները պահանջվեն իրանցից 6 ամիս յետոյ: Փոխարքան նրանց այդ խնդրն ուղղել է ֆինանսներին մինիստրին, միջնորդելով, որ խնդրատուներին տրվի հնար եղած թիթեւութիւնները: Այժմ պետական քաղաքացի Կոկոյեւը տեղեկացրել է Փոխարքային, որ մանկով Բագուի պարտապանների ծանր գրութեան մէջ, նա հնարաւոր է համարում Կովկասում գործող բոլոր բանկային հիմնադրութիւններին թոյլատրել նոր ժամանակավիջոց նշանակել խնդրատուներին բոլոր եղած մուրհակներին, չը պահանջելով իսկական պարագի վճարումը: Ծինաններին մինիստրը դրան յարակցում է, որ բանկային հաստատութիւններին իրաւունք է տրվում և մուրհակների պայմանաժամը յետաձգել՝ համաձայն մուրհակատերի վճարողական ուժի:

Թիֆլիսի վրաց ազնուականութեան միջնաւարգ դպրոցի մանկավարժական մարմինը մըտադրութիւն ունի խնդրամատոյց լինելու, որ թոյլատրեն իրան հաստարակելու մի անաւարժական հանդէս:

Հոկա. 9-ին Պետերբուրգում կայացել է իրաւաբանական ընկերութեան արտակարգ ընդհանուր ժողովը: Բնական էր ժողովրդական լուսաւորութեան միաստորի առաջակը, որը պահանջում էր փոփոխութիւն մտցնել ընկերութեան կանոնադրութեան մէջ այնպէս, որ մինիստրին թոյլատրվի փակել ընկերութիւնը՝ երբ որ կամենայ: Ժողովը մերժեց մինիստրի առաջարկը իբր ապօրինի պահանջ, որովհետև ամեն մի ընկերութիւն գործում է օրէնքի իսկական հիման վրա և չէ կարող փակման ենթարկվել ադմինիստրացիայի կամայական կարգադրութեամբ:

Կար մի տիրահոյակ պարուն՝ Պալմ անունով, որ խմբագիր էր «Черн. Вѣст.» լրագրի: Նրա օրով Բագուի այդ լրագիրը կատարում էր այն դերը, ինչ որ հանդուցեալ Վերիլիսն էր խաղում մի ժամանակ, բայց աւելի փոքր ու աւելի ստոր: Նրա այդ վարժանքը մինչև այն աստիճան զրգոց բանուր դասակարգին, որ մի գեղեցիկ օր դարձ փոքր արէն ամբողջ ապարանը: Թերթը ու գիւղերը և պ. Պալմը հագրւ փախաւ Բագուից: Այժմ այդ նոյն պարունը խնդիր էր ներկայացրել, որ իրան թոյլատրվի Թիֆլիսում հրատարակել «Заквказский Голосъ» անունով մի լրագիր, բայց նրա այդ խնդրը մերժված է:

Անցած կերակի օրը Բագուում Զաւէն վարդապետի ղեկավարութեամբ կայացել է հայոց ծխական ժողովը՝ դպրոցների համար հոգաբարձու ընտրելու: Զը նայելով այդ քաղաքում հայերի կրած հրէշաւոր ջղային հարուածներին, չը նայելով շատերի կրած ահագին կորուստներին, այնքան հասարակութիւն էր հաւաքվել, որ նախկին ընթերցարանի դահլիճում տեղ չը լինելով՝ ժողովը տեղափոխվել է եկեղեցի: Հարց է ծագել, թէ արդեօք բոլոր ներկայ եղողները պէտք է ընտրեն համարվեն և ձայն ունենան, թէ պէտք է ընել, հաստատել, թէ ով գոնէ 2 տարի ծխական է եղել, որպէս զի նրանք միայն ձայն իրաւունք ունենան: Զաւէն վարդապետը կ'սկսեց է այդ հարցը բուէի դնել, բայց ժողովուրդն այնքան շատ է եղել և տեղն այնքան անյարմար, որ անհնար է եղել նոյն իսկ ձայններ հաշել: Այդ պատճառով որոշվել է ժողովը և ընտրութիւնները յետաձգել առաջիկայ կերակի օրվան, և կայացնել կամ դուժմայի դահլիճում, կամ հայոց Մարդասիրական ընկերութեան մեծ շինութեան մէջ: —Այդ շինութեան մասին արդէն կարգադրութիւն է ստացվել Կովկասի դպրոցական շրջանի հոգաբարձուից Ընկերութեանը վերադարձնելու մասին:

Հոկա. 10-ին Պետերբուրգի համալսարանի հանդիսարանում պրօֆէսոր Հէսսէնը, աւագին

հասարակութեան ներկայութեամբ մի դասա-  
խօսութիւն արեց համալսարանական հարցի  
տոնթով. նրա դասախօսութիւնը լի էր խիստ  
և կծու քննադատութիւնով համալսարանական  
նախկին կեանքի վերաբերմամբ. նա կապու-  
մ էր անցեալի տխուր փաստերը պատմական  
երևոյթիներ և հասարակական ընդհանուր  
կազմի պակասութիւնները հետ: Հէսսէնը  
դասախօսութիւնը վերջացրեց արտայայտելով  
հաստատու համոզմանով, որ  
շատ մօտ ապագայում մենք կունենանք ա-  
զգաւ գիտութիւն ազատ երկրում:

Բազուի գին. — նահանգապետը լուր է ստա-  
ցել, որ Պարսկաստանից Բազուի նահանգն են  
անցել 40 հոգի յայտնի աւազակներ, որոնք  
սարսափելի մէջ են պահում բոլոր տեղական  
ազգաբնակիչները: Գին. — նահանգապետը կար-  
գադրել է որ 100 կազակ գնան աւազակնե-  
րին բռնելու:

Ակադէմիական գործիչները մէջ արդէն  
հաստատացել էր այն միտքը, որ պէտք է հրա-  
տարակէ իր սեփական օրգանը, որը պէտք է  
պաշտպանէ բարձրագոյն դպրոցի շահերը:

Պետերբուրգի գիւնդական ակադէմիայի  
խորհուրդը որոշել է միջնորդել, որ արդէն մի  
առանձին շէնք միտինգներ կազմելու համար  
ակադէմիայի պատերից դուրս:

«Մշակի» երկկողմ համարում տպած է, որ  
վերջին աղետից զնաւած հայերի օգտին  
ստացանք Բէլի-Կիւլիցի տ. Ծ. Արարատեա-  
նի յորդորանքով Յ. Իւզրաշանի ձեռքով հա-  
ւաքած 10 ր. 15 կ.: Այդ փողը հաւաքվել է  
ոչ թէ Բէլի-Կիւլիցում, այլ Շամշուղայ գիւղի  
հասարակութիւններից:

Հոկտեմբերի 9-ին Պետերբուրգում բռնկեցին  
մի մեծ ժողովում կազմակերպվեց մի դաշնակ-  
ցութիւն կամ լիգա, որի նպատակն է բողոք-  
քել մահվան պատժի դէմ: (Պ. Հեռ. Գործ.)

Կովկասի Փոխարքան թոյլատրել է Ե. Ա.  
Բոնդարենկոյին Բազուում հրատարակել ուռ-  
սերէն մի ամսագիր, ենթակայ նախնական  
ցենզուրայի: Ամսագիրը, որի անունը լինելու  
է «Маяк» («Փարոս»), պէտք է նուերված  
լինի առևտրական ծովագնացութեան:

Թիֆլիսի պրաւաւաւանի սինոդային գրասե-  
նակից գրաւմերի գործութիւնն անվերջ է.  
գործերի քննութեան ժամանակ պարզվել է,  
որ քարտուղար Արքայդիանին իւրացրել է  
5000 ռուբլի մի դուստր էլ, որ տրեկին Ն. Ե.  
Պետրովան կտակած է հոգի Վրաստանի երեք  
վանքերի:

Երեմիանի մեզ գրում են. «Հոկտեմբերի  
9-ին կայացաւ Նորքի ծխականների ընդհա-  
նուր ժողով նոր բացվելու դպրոցի մի քանի  
կարևոր խնդիրների մասին խորհրդակցելու:  
Ժողովը բացեց հոգաբարձու պ. Աւ. Տ. Աւե-  
տիբեանը և մի ձառով բացատրեց համայնա-  
կան գործի նշանակութիւնը: Ապա դառնալով  
դպրոցին, պարոնը ցոյց տուց մի քանի աղ-  
բիւրներ, որոնք, ի հարկէ, ժողովուրդը աչքի  
առաջ ունէր և ցոյց տուց նրանց անհնարա-  
ւորութիւնը: Վերջում պ. Տէր-Աւետիբեանին  
տանք թէ հնարաւոր չէ արդեօք համայնական  
տուրք նշանակել և ուսումը պարտադիր դարձ-  
նել: Ժողովը ընդունեց համայնական տուրքի  
սկզբունքը: Այդ տուրքին պէտք է մասնակցէ  
իւրաքանչիւր նորքի ծխական 5, 10, 15, և  
20-կան ըստ իր տարւոյ: Տպաւորութիւնը այն-  
պէս զօրեղ էր, որ պ. Աւ. Տէր-Աւետիբեանը  
և պ. Յ. Եղիանը գրվեցին 50-կան ըստ իր  
եղբ. Գարբիէլեանները 60 ր., պ. Մ. Դիւա-  
նեան 30 ր. և այլն: Միւսները, ի հարկէ, ըստ  
որոշման: Ուշադրութեան արժանի է այն փաս-  
տը, որ տուրքերը որոշում էին ոչ թէ մի խումբ  
անհատներ, այլ իւրաքանչիւր ծխականի հարց-  
նում էին և նրա համաձայն գրում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԻՏԻՆ

Ի Զ Մ Ի Բ Ի Դ Ե Պ Գ Ը

«Գուրիէ Էօրօքէն»-ին գրուած է հետե-  
ւալն:  
«Բիւրիւր Բրէտէ Լիօնէի երկաթուղիներուն  
մէջ 60 քիլոյրամ տնամիթ գտնուելուն ցըն-  
ցիչ ղէպըրը» դաւադրութեան հարցաքննու-  
թիւնը նոր փուլի մը մէջ կը մտնէ: Անցած  
չորեքշաբթի, նահանգապետ Գիւմրի բաղա որ

անձամբ կը նախագահէ Գիւմրի գումա-  
րուած արտակարգ ընդհանրական ժողովին:  
Գիւմրի Լիօնէի դեր — տնօրէն Պ. Ռիշա Մաթ-  
էյլը (տնօրէն Պ. Գորիօն ձախարհութեան  
մէջ գտնուելով) և անոր յայտարարեց, որ  
կատարուած հարցաքննութեան արդիւնքները  
և գաղտնի ոստիկանութեան տեղեկագրերը  
կը հաստատեն որ Բրէտի Լիօնէի գանձա-  
տան յաճախորդներէն շատ մը անձեր ամենէն  
աւելի կասկածելի էին: Անոր ներկայացուց  
արդէն բանտարկուած անձերու ցանկ մը,  
խնդրելով որ դաշն ըստիւրէն Գիւմրի գանձա-  
խորհրդարանին մէկուն վարձակալները եղող  
Բրէտի Լիօնէի յաճախորդներուն ցանկին հետ:  
Նոյնպէս պնդեց որ անհրաժեշտ է հարցաքն-  
նել իրենց յաճախորդներուն բարոյական վի-  
ճակը և ապրելու միջոցները:

Պ. Մաթէյլը անմիջապէս ձեռք դարկաւ  
մանրամասն հարցաքննութեան: Նախ ցանկե-  
րուն բարդաւորութիւնէն արդիւնք մը չկաւ:  
Բայց աւանդաւորութեան ցանկը շարունակելով  
Պ. Մաթէյլը ուշադրութեան առաւելայ եղաւ  
Յակոբ Թադեոսեան անուն երիտասարդ հայ  
մը՝ որ յայտարարած ըլլալով թէ զբաւա-  
կանով դրամ փոխ կուտայ՝ շատ մը ամիսներ  
առաջ վարձած էր խորհրդարան մը, ուր  
պահած էր գանձարկէն և գրած: Պ. Մաթէյլը  
տեղեկութեան պահանջեց Գիւմրի գանձա-  
կացու Պ. Վիսինկէն, որ յայտարարեց թէ  
յիշեալ Յակոբ Թադեոսեան գրեթէ ամեն օր  
կուգար Բրէտի Լիօնէի, և միշտ հետը կու-  
նար մարդ մը, որ տուրակ մը կը կրէր, և  
Թադեոսեան այդ տուրակին ծրարներ հա-  
նելով կը դնէր իրեն վարձած արկղիկին մէջ:  
Պ. Վիսինկէ ըսաւ որ այդ յաճախորդը չէր  
տեսնուած օգոստոս 5-էն իվեր: Չայն փընտ-  
ռելու սկսան. չէր գտնուեր. իր խանութը  
փակուած էր:

Այս միջոցին Պ. Վիսինկէ տարօրինակ բան  
մըն ալ կը հաստատէր: Դիտեց որ Թադե-  
ոսեան արկղիկն ներքին ձեղքէն դուրս կը  
թափէր տեսակ մը փող, վերին աստիճան  
նուրբ: Այդ ձեղքին մէջ թուղթի կտոր մը  
խօթելով և յետոյ գլուխը թափաւ դուրս քա-  
շովով՝ յաջողեցաւ այդ փողին շատ քիչ  
քանակութեամբ մաս մը առնելու: Պ. Մաթ-  
էյլը ալ, լուր առնելով իսկոյն հասաւ. փողին  
այդ անշունք քանակութիւնը թուղթի մը մէջ  
փաթեցին և դեր — տնօրէնը փողիկ ծրարը  
գետին դնելով սկսաւ դաշն մուրճով ծեծել:  
Այդ նիւթը պարթեցաւ մեծ ձայնով: Պ. Պ.  
Մաթէյլը և Վիսինկէ անմիջապէս Գիւմրի գա-  
ցին իրենց գրեւոր իմացնելու:

Պ. Վիսինկէ տուած նշաններուն վրայ՝ շու-  
տով առանց գիտարութեան հասկե-  
ցուցեալ կարծեցեալ Յակոբ Թադեոսեանը, որ  
օրերէ ի վեր բռնուած բանտարկուած էր իր  
բուն անունովը, որ է Հաճախարար: Պ.  
Վիսինկէի ներկայութեան ընթերցելով ան-  
միջապէս անկէ ձանձուեցաւ իրեն գան-  
ձատան յաճախորդ մը, դիմեցաւ, դուրս  
վերջապէս ամեն բան խոստովանեցաւ: Յայ-  
տարարեց որ արկղիկն մէջ դրուած է վաթսուս  
քիւօ տնամիթ, երեսուն երկու ծրարներու  
մէջ փաթեցուած:

Ի՞նչ նպատակով ըրիր ասիկա:  
— Ոչ մէկ նպատակ չունէի: Այդ ծրարները  
կը դնէի Սեդրակի հրամանով:  
— Ո՞ր է արկղիկն բանալին:  
— Ձեռ գրեցի. Սեդրակ կը պահէ:

Յայտնի է, որ այդ արկղիկներուն ամեն մէկ  
կղպարներ հետ կայ «Թիշէ»-ի կրկնակղպար  
մը, որուն բանալին մասնաւոր ձեռնարք  
մընէր: Արկղը բանալու համար երկու բանալի  
պէտք է, յաճախորդները և վերակացուները:  
Հետեւաբար յիշեալ Սեդրակին ըսով պահած  
բանալին մէջտեղ չըլլալուն համար՝ Թադե-  
ոսեան արկղը կտրելով բանալի հարկ եղաւ:

Այս գործողութիւնը կատարուեցաւ ուրբաթ  
օրը: Ներկայ էին՝ ոստիկանապետ Մահգար  
պէյ, վերայէթին ոստիկանութեան ընդհանուր  
ընդհանրական Էֆէնտի, Յրամայի հիւսա-  
տասական գործակատար Պ. Էֆէյ, Յրամ-  
սական հիւստատարարին առաջին թարգման  
Պ. Պառէ Կ. Լանի, Պ. Մաթէյլը և Պ. Վի-  
սինկէ: Գործողութիւնը տեսց հինգ ժամ, որմէ  
ետքը արկղին դուրս վերցուելով խորհրդա-  
րանի մէջ իջեց գտնուեց վաթսուս քիւօնը  
տնամիթ ծրարներու մէջ, որոնք գէշ ծա-  
լուած ըլլալով դուրս կը թափէին նուրբ փո-  
շին, որով ամեն բան երևան եղաւ:

Այս բոլոր մանրամասնութիւններուն բա-  
ցարձակ ստուգութիւնը կընամ երաշխա-  
ւորել, նոյն ինքն Պ. Վիսինկէն լաւ էր գա-  
նալը: (Վրաստան)

ՆԱԽԱ ԳԱՐՏԱՍՏԱՆԻՑ

Պօրտ-Գեաղ, հոկտեմբերի 1-ին  
Մեծ քանակութեամբ ուխտաւորներ և  
Կովկասից վերադարձող անձանց շնորհիւ այս-  
տեղ վաղուց է, որ պատում են զանազան  
լուրեր: Ցաւալին այն է, որ դրանք այստե-  
ղից ցրվում են Պարսկաստանի բոլոր իւր-  
անկիւնները և իրանց հետ տարածում են,  
արագութեամբ շատ գոգնիչ և յուզիչ լուրեր  
ի հարկէ մեծ յաւելումներով: Տեղիս, այ-  
սինքն Մազանդարանի նահանգի ազգաբնա-  
կութիւնը այն աստիճան յետ ընկած է որ,  
ինչպէս ասում են, չէ կարող իմանալ, թէ  
«սարի միւս կողմը» ի՞նչ է կատարվում, բայց  
այս տարի ուրիշ բան է... ում հետ պատա-  
հում են, տեղեկութիւն է տալիս՝ թէ ինչպէս  
պարսկութիւն է կրում ուսը Մանշուրիայում,  
թէ ինչպէս թուրքը կտորում է հային Կովկա-  
սում, և այլն և այլն...

Տեղիս հայերը երկիւղի մէջ են: Օրից օր  
սպաւում է փորձանքը, որ անխուսդիւրի է:  
Ռուսաց սահմանապահ հաւը այստեղ է կանգ-  
նած, որը կօչնէ բրիտանականներին, եթէ մի  
բան պատահուի իրեն: Տեղիս զէնք է բաժան-  
ված պարսիկ զինուորներին, յայտնի չէ ի՞նչ  
դիտարկութեամբ:

Սուս լուրերը տարածվում են արագու-  
թեամբ: Այսօր օրը լուր տարածվեց, որ  
հայերը շատ զէնք են ստացել «Մազանդարան»  
շրջանում: Առաջ լսեցինք 7 հաւ հրացան,  
մի ժամից յետոյ եօթը եօթանասուն փոխ-  
վեց, դուրս է շատ կանխանայ այդ սուս լու-  
րը, քանի որ հիւսուս կը գնայ: Չը նայելով,  
որ նաւը թուրքի է, նաւապետ և ծառայող-  
ները՝ նոյնպէս թուրք են բոլորը...

Գ. Կարապետեանց

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍՈՒՆ ԳՈՐԾԱՆԱԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

9 հոկտեմբերի  
ՏԱՎԱԾԳՈՒՄ, 11 հոկտեմբերի: Գիշերը,  
լոյս հոկտեմբերի 10-ին, չաբագրեցին կոտ-  
րելով երկու կողմէնները, մասն ուղղափառ  
եկեղեցին և գողացան եկեղեցու սպանները  
մէկ մոմիկ և ուրիշ բաներ: Սրբապիղծները  
չեն բռնված:

ՐՈՍՈՒՆ ԴՈՒՆ, 11 հոկտեմբերի: Առևտրա-  
կան ժողովարանը նոյեմբեր 5000 ռուբլի, բա-  
նալու համար իշխան Տրուբնիկով անունով  
ազատ համալսարան:

ԿԱԶԱՆ, 11 հոկտեմբերի: Մանկավարժա-  
կան ժողովի որոշումով նկարչական դպրոցը  
փակել է անորոշ ժամանակով:

ԻՐԵՆԻՆ, 11 հոկտեմբերի: Այն լուրը, որ  
իբր թէ Գիւմրիի մասնափում է ծովային  
ցոյց տարեցին մասնակցութիւնից՝ մակեդո-  
նական ֆինանսական ընթերցանի արթնով,  
— ճիշտ չէ: Գիւմրիի դեռ անթի չէ ու-  
նեցել իր բռնիքը դրբել մասին բացատրվե-  
լու: Ցաւալին աղբիւրից ստացած տեղեկու-  
թիւնները համաձայն, պէտք է որոշած հա-  
մարով, որ Գիւմրիի մասնակցութիւնը իրանայ  
Ռուսաս-  
տանի հետ ձեռք ձեռքի տուած:

ՄՈՍԿՎԱ, 11 հոկտեմբերի: Այսօր հասան  
Մոսկվա Նիկոլաեվսկի երկաթուղային գծով  
երկու մարդատար գնացքներ: Արագագնաց և  
սուրհանդակային գնացքները հասան մինչև  
Տվէր, որտեղ ֆինանսի մասնապարտքները մի  
մասը, իսկ ֆինանսիները վերադարձան Պե-  
տերբուրգ: Մի քանի դեղատան ֆարմացիա-  
ները թէ և բաւարարութիւն ստացան, բայց  
և այնպէս գործադուր արին իրանց ֆինան-  
սականներին հետ համարաշխութիւն պահպանե-  
լու համար:

Այսօր երկաթուղային գործադուր անող-  
ներին մի խումբ հաւաքվեց պատաստան մօտ  
որպէս զի ազդին պատաստան բանւորներ  
վրա, բայց կօղակները ցրեցին նրանց:

Գաղաքային վարչութիւնը խնդրում է քա-  
ղաքապետին պաշտպանել ջրանցքը, սպան-  
դանոցները և գաղանցքը գիւմրիներով: Մոսկ-  
վան մեծ յուզումն մէջ է:

Ճանապարհների հաղորդակցութեան մի-  
նիստը լշխան Սիլվիով յորդորելով մեքենա-  
վարներին աշխատել, յայտնեց, որ ինքը, իբ-  
րև հին մեքենավար և չը նայելով իր 60 տա-  
րեկներին, պատաստան է առաջինը կանգնել  
կաթնային մօտ և հաւանաբան է, որ իրան  
կը հետեն ուրիշները: Մեքենավարները յայտ-  
նեցին, որ նրանք ոչինչ չունեն այն բանի  
դէմ, որ նա զրօնէ, բայց իրանը իրաւունք  
չունեն աշխատանքը սկսել, մինչև որ այն  
քաղաքական պահանջներին, որոնց ձգտում է

ամբողջ Ռուսաստանը, բաւարարութիւն չը  
տրվի:

Մոսկվան առանց կաթի է ֆինանսի: Սիւսս  
են թանգաջի միւս և իւրը:

ՄՈՍԿՎԱ, 11 հոկտեմբերի: Նահանգա-  
պետը թոյլատրեց երկաթուղային բաւարեն-  
ներին և ծառայողներին հաւաքվել ժողովու-  
րական տան մէջ, խորհրդակցելու բացառա-  
պէս տնտեսական կարիքների մասին: Ժողով-  
վելով ապրանք այն պլանքով վրա, բանադ-  
ները որոշեցին հրաժարվել այդպիսի պլանա-  
ներով թոյլատրած ժողովից և գործել այն  
մաքով, որ երկաթուղային գծերի ծառայող-  
ների ընտրած ներկայացուցիչներին համա-  
գումարի առաջարկած պահանջներին բաւա-  
րարութիւն տրվի:

12 հոկտեմբերի  
ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, Ներքին գործերի մինիստրի  
օգնականի և ոստիկանութեան կառավարչի  
ամենահաւատարմէն զեկուցմամբ, Թադեոս  
Կայսրը 1905 թ. սեպտ. 25-ին Բարձրագոյն  
բարենշնչեց հրամայելով վերացնել Տվէրի գնա-  
տվոյ վերաբերմամբ ներքին գործերի մինիս-  
տրին և Տվերի նահանգապետին տուած 1904  
թ. անանձին լիազօրութիւնները:

Սամարկանդի, Ֆերգանի և Սրբաբերկի  
շրջանները խօրհրայից սպառնացված լինել  
ճանաչել փոխված է:

«ՈՆՈՎՈՒՄ»-ին հաղորդում է, որ ներքին գոր-  
ծերի մինիստրը, մամուլին մի քանի առանձ-  
նաշնորհներ տալու զեկուցման մասին, Պե-  
տական Դումայի առաջին կայ ընտրութիւնների  
առիթով, որոնք ընկել են առանձին խորհր-  
դակցութեան մէջ, որոշել է թոյլատրել պար-  
բերական հրատարակութիւններին, թէ ցին-  
զուրային ենթակայ և թէ անցնելուականնե-  
րին, ազատօրէն հրատարակել և ընկել ամեն  
տեսակ տեղեկութիւններ և դատարկութիւններ,  
ընտրողական ազդեցութիւն և Դումայի ա-  
պագայ գործունէութեան վերաբերմամբ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, Գործադուրները տարածվե-  
ցին վարչապետ և բալտիկան ճանապարհ-  
ների վրա: Գնացքները այսօր դուրս չեկան  
Պետերբուրգից: Զօրքեր կան երկու վօլգալ-  
ներում:

ՄՈՍԿՎԱ, Սահմանադրւած ամբողջ խուժեց  
դատարանը: Պաշտօնեաները ցրվեցին ամբողջ  
պահանջմամբ: Զինուորները ցրվեցին ամբողջ:  
Ապա ամբողջ մտաւ կառավարական հետա-  
գրատունը, բայց այստեղից էլ նրանց հալա-  
ծեցին զինուորները: Բրեստի ճանապարհով  
Մոսկվա հասաւ Բրեստի ուղևորական գնացքը,  
չը նայելով, որ մեքենագետներ սպառնում էին  
մահ: Բրեստի վօլգալում նորակուր զինուորները  
սաստիկ ծեծեցին ազդեցութեանը: Գործիչ-  
ները ոմանը կիսամեռ ուղարկվեցին հիւան-  
դանոց, ֆինանսներին վօլգալից դուրս բերեցին:  
ՍԻԲԻՐՍԿ: Գործադուրի պատճառով եր-  
կաթուղային շարժումը դադարեց: Լրագիրը  
պօստ չը կան:

ԵԿԱՏԵՐԻՆՈՒՍԼԱ, Մազանդարանի փակվե-  
ցին: Փողոցները ամայի է: Գործադուր անողնե-  
րը փորձում են սպառնալքով ստիպել հետա-  
գրիչներին դադարեցնել աշխատութիւնը: Հե-  
ռագրի մի քանի գծեր փչացված են:

ՏԱՎԻՐԵՆ, Արդէն մի շաբաթ կայ, որ հա-  
րաւարեկեան երկաթուղիները շարժման դա-  
դարման պատճառով, չեն ստացվել ոչ Մոս-  
կվայի, ոչ Պետերբուրգի պօստերը:

ԼՕՆԴՈՆ: Երկաթուղային գործադուրները  
Ռուսաստանում մասնագործիւն են պատճառում  
Լօնդօնի առևտրական շրջաններին: Ռուսաս-  
տանում ընկած ֆինանսի են Անգլիա և Ամերի-  
կա ուղարկվող շատ ապրանք, որոնք հնարա-  
ւորութիւն չը կայ դուրս հանել: Ռուս վա-  
ճառականները այստեղ ապահովագրում են  
ապրանքները կրակի և ապստամբութեան վը-  
տանքից:

ՇԱՆԳԱՅ, Երեկ սկսվեցին չինական զին-  
ւորական գործողութիւնները: Օտարազգի դի-  
տողները վրա սաստիկ տպաւորութիւն է  
թողնում զօրքերի նկատելի բարւոքումը: Նը-  
բանց խօսքով, առաջադիմութիւն այդ կող-  
մից վերջին 5 տարվայ մէջ, նշանաւոր է: Պե-  
կինից եկած լուրերին նայելով, այդ կայա-  
ւորւն, վերջին պատմութեան փորձի պատ-  
ճառով բանտարկված է պահում կայսրին  
չորս պահապանների պահպանութեան ներքոյ:  
ՎԱՇԻՆԴՆՏՈՆ: Զինական կառավարութիւնը  
մատչելի է հերկայացնել ամերիկական կառա-  
վարութեան պահանջ՝ մի միլիոն դոլար վճա-  
րելու, իբրև վարձատրութիւն այն ֆլանկերի,  
որ կրել են չինական հպատակները չինացի-  
ներին արտաքսելու ակտի պատճառով: Եթէ  
Միացեալ Նահանգները հրաժարվեն կատարել  
այդ պահանջը, ենթադրում են, որ — Զինաս-

